

V předchozí lekci jsme se zaměřili na větné členy ve valenčních pozicích predikátoru, tedy na komplementy. Nyní se – opět v rámci valenční teorie – podíváme na nevalenční doplnění predikátoru, tedy na adjunktivity, a neopomeneme zmínit ani přívlástek (atribut).

2 Adjunktivity

- Termínu se užívá v různých významech, často odlišných. V českém prostředí se chápe jako element věty nepatřící k jejímu jádru.
V tradičních českých gramatikách se označují jako příslovečná určení, v gramatikách valenčních jako jen ta z nich, která nejsou nutná (*Petr leží na zádech.* vs. *Praha leží na Vltavě.* – *na zádech* je adjunktem, *na Vltavě* nikoliv, protože *Petr leží.* je gramatická struktura, kdežto **Praha leží.* nikoliv.)
- V *Mluvnici češtiny 3* se ty větné členy, které rozvíjejí členy větné struktury dané valencí predikátu označují jako suplementy.
Hráč (podmět) *napadl* (přísudek) *rozhodčího* (předmět).
Vyloučený (suplement) *hráč* (podmět) *napadl* (přísudek) *včera* (suplement) *rozhodčího* (předmět).
Suplementy se pak dělí do dvou základních skupin podle toho, zda rozvíjejí substantivum – **přívlástek**, nebo jiné slovní druhy – **příslopečné určení**.
- Ve valenčních teoriích se za adjunktivity považují **nevalenční doplnění predikátoru** v jakékoliv větněčlenské platnosti. Jedná se o syntaktické **pozice fakultativní**.
- Z hlediska sémantického (toho, co je v dané pozici vyjadřováno) rozlišujeme **cirkumstanty** a **kopredikáty**.

2.1 Cirkumstantový adjunkt

- V klasických gramatikách založených na principu závislostní syntaxe hovoříme o příslovečném určení (adverbiále). Za příslovečná určení se pokládají i valenčně vázaná doplnění slovesa (nejen), tedy vlastně komplementy (*Tvářil se kysele. Najednou se ocitl v kontejneru.*)
- Cirkumstant vyjadřuje další údaje, pomocí kterých lze děj/stav charakterizovat (*Přišel pozdě / o půlnoci. Vztekly hodil čepici.*)
- Každá událost totiž probíhá na nějakém místě a v nějakém čase, lze ji hodnotit z různých hledisek.
- Jazykové výrazy, kterými se vyjadřují cirkumstanty, nazýváme adverbiální výrazy (nemají fixovanou formu). Mohou to být:
  - 1) Adverbia a adverbia zájmenná: *Venku je dnes hnusně. Vrátím se brzy. Kdy se vrátíš? Udělej to svědomitě.*
  - 2) Nominální skupiny (blíže u komplementů a v pozdějších přednáškách): *Vyplním ten formulář na počítači. Vůči Anežce je to nespravedlivé. Přišel s veselou.*
  - 3) Vedlejší věty se spojkami a spojovacími výrazy: *Ačkoliv jsme ho pozvali, nepřišel.*
- Cirkumstantový adjunkt je jediným větným členem, u kterého se i v tradičních gramatikách rozlišují jeho **typy na základě významu**.
My se nyní podíváme na jejich klasifikaci ve *Skladbě češtiny* (G REPL – KARLÍK) a porovnáme ji s klasifikací příslovečných určení v tradičních gramatikách. Pozn.: Je třeba si uvědomit, že klasifikací a pokusů o třídění příslovečných určení je velké množství, my jsme si vybrali – optikou valenční teorie – pouze jednu z možných klasifikací.

Časoprostorová určení – určení místa

- **určení místa** (statická – ?*kde* vs. dynamická – ?*kam, odkud, kudy*)
Př.: *Petr se na zkoušku připravoval hlavně v knihovně. Koupili jsme to ve městě. Vzal si knížku z regálu a pak ji tam zase vrátil.*
- **určení času** (temporálně orientující – ?*kdy* vs. temporálně limitující)
Př.: *Po zkoušce jsme se cítili frustrováni. Když piju kávu / při pití kávy / při kávě vždy kouřím.*

Způsobová a měrová rčení

- **určení způsobu**
Př.: *Spí tvrdě / jako nemluvně. Udělal jsem to v rozporu se svým přesvědčením. Řídím bezpečně.*
- **určení míry**
Př.: *Trochu se opozdím. Pije jako Dán. Marie je docela spolehlivá.*

Určení prostředku v širokém smyslu

Určuje prostředek, pomocí něhož se uskutečňuje děj (*Napiš to perem.*). Z významového hlediska lze odlišit:

- **určení nástroje** – objekty umožňující realizaci děje
Př.: *Maminka šila na šicím stroji., Uřízl to cirkulárkou., Hraje na klavír.*
- **určení látky/materiálu** – materiály sloužící k realizaci děje
Př.: *Adélka to namalovala temperou., Umyj to jarem!*
- **určení prostředku transportu** – předměty a živé bytosti, pomocí nichž se lze přemisťovat
Př.: *Do Brna jezdím vlakem, na fakultu potom šalinou. Jedna moje kolegyně létá na koštěti.*
- **určení prostředku v užším smyslu** – označuje různé děje a stavy, pomocí nichž nastává realizace děje; vyjadřuje se primárně vedlejší větou
Př.: *Lze to vyřešit tím, že mu pouze domluvíme.*
- **určení měřítka** – označuje něco, co slouží jako měřítko, podle něhož něco klasifikujeme
Př.: *Starí stromů určíme podle letorostů., Podle sebe soudím tebe.*

Určení původu

Označuje něco, co je východiskem pro vznik něčeho.

Př.: *Z hroznů se lisuje víno., Ušila si halenku z hedvábí.)*

Určení původce

- **personálního (agentu)** – pouze ve větách pasivních s přísudkem *být* + participium trpné
Př.: *Naše knihovna byla navržena architektem Grušou., Jsem celý poštípaný od komárů.*
- **nepersonálního (kauzátoru)**
Př.: *Popálil se o kamna., Jste stresováni zkouškami.*

Určení zřetele

Vyjadřuje, že zřením k něčemu platí nějaký děj/stav/vlastnost. (*Na auta je Petr odborník. → vlastnost je odborník, na niž se referuje výrazem Petr, platí pouze z určitého hlediska – pokud jde o auta.*)

Určení příčinná v širokém smyslu

- **určení podmínky**
Př.: *Kdyby ses učila, určitě bys tu zkoušku udělala. Pokud nás pozvou / v případě pozvání určitě přijdeme.*
- **určení příčiny v užším smyslu**
Př.: *Díky tobě jsem to dokázal! Berdych se daleko nedostal, protože neměl štěstí na los.*
- **určení účelu**
Př.: *Přišel jsem proto, abych se domluvil / kvůli domluvě.*
- **(určení důvodu)**

2.2 Kopredikátový adjunkt

- V českých mluvniciích se tento větný člen vykládá různě.
- V tradičních gramatikách se za zvláštní větný člen – **doplňek** – považují výrazy vztahující se jednak k substantivu (se kterým se shodují) a jednak k přísudku. – *Dědeček sedí u stolu shrbený.*
Od doplňku se odlišuje příslovečné určení původních okolností, které je po sémantické stránce totožné s doplňkem, svým tvarem ale nevyjadřuje syntaktickou závislost na jménu (někdy se také mluví o neshodném doplňku). – *Dědeček sedí u stolu shrbeně.*
- V novějších mluvniciích (*Mluvnice češtiny 3*) se oba typy považují za příslovečné určení průvodního děje/stavu (komitativní).
- Skladba češtiny kopredikát chápe jako větný člen označující děje/stavy, které jsou predikovány aktantu implikovanému v sémantické struktuře jiného predikátoru.
Dědeček sedí u stolu shrbený. = Dědeček sedí u stolu. + Dědeček je shrbený.
Zastihli jsme oslavence už opilého. = Zastihli jsme oslavence. + oslavence přitom byl už opilý.

3. Přívlastek (atribut)

- Syntaktická pozice, v níž je výraz, který přímo závisí na substantivu v jakékoliv větněčlenské platnosti.
- Na rozdíl od komplementů a adjunktů není nikdy konstitutivním komponentem větné struktury (není vázán na přísudek), nýbrž je členem nominální skupiny. Návaznost na substantivum se projevuje i pozicí přívlastku – stojí buď těsně před substantivem (*chorý dědeček*), nebo těsně za ním (*cesta z lesa*).
- Z hlediska formy tradičně odlišujeme přívlastek **shodný** a **neshodný**.
- Po stránce funkční se přívlastek shodný kvalitativní dělí na **těsný** (restriktivní) a **volný** (nerestriktivní) – to se projevuje v pravopisu.

Literatura:

- GREPL, M., KARLÍK, P. *Skladba češtiny*. 1. vyd. Olomouc: Votobia, 1998, 503 s.
DANEŠ, F., Z. HLAVSA a M. GREPL. *Mluvnice češtiny 3*. 1. vyd. Praha: Academia, 1987, 746 s.
Encyklopedický slovník češtiny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, 604 s.